

20.10 KL. 19.00
MUSIKHUSET

RSO - FESTIVALEN THOMAS ADÈS
INFERNO

THOMAS ADÈS
DIRIGENT

Igor Stravinsky: *30 min*

Orfeus

Scen 1

Orfeus

Air de danse

Dödsängelns dans

Interlude

Scen 2

Furiernas dans

Air de danse - Interlude - Air de danse

Pas d'action

Pas de deux

Interlude

Pas d'action

Scen 3

Orfeus apoteos

1

PAUS 20 MIN

Thomas Adès:
Inferno ur baletten Dante

40 min

I Abandon Hope
- the gateway to Hell.

II The Selfish
- who run with banners, stung by wasps.

III The Ferryman
- who rows dead souls across the river Styx.

IV Pavan of the Souls in Limbo

V Paolo and Francesca
- the adulterers: the endless whirlwind.

VI The Gluttons
- in slime.

VII The Suicides
- bleeding trees, mauled by harpies.

VIII The Deviants
- crawling across burning sand.

IX The Fortune-tellers
(flatterers and critics) -
walking in two directions, their heads bent back,
tears running down between their buttocks

X The Popes
(the politically ambitious) -
stuffed head first down a hole,
one on top of the other.

XI The Hypocrites
- weighed down by coats of lead.

XII The Thieves
- who transform endlessly into giant lizards
and back again into thieves.

XIII Satan
- in the frozen lake. Dante and Virgil climb out of
Hell and see the stars.

2

Paus ca kl. 19.45. Konserten slutar ca kl. 21. Konserten sänds direkt i Yle Radio 1 och på Yle Arenan samt med fördröjning börjande kl. 20.00 på Yle Tema & Fem. Konserten sänds i repris på Yle TV1.

THOMAS ADÈS -

EN TOLK FÖR STARKA LIVSKÄNSLOR

Engelsmannen Thomas Adès (f. 1971) väckte uppmärksamhet hos musikpubliken i början av 1990-talet, då han var bara tjugo år gammal. Förväntningarna på honom var stora och det råder ingen tvekan om att han uppfyllt och också överträffat dem – fastän på annat sätt än man hade tänkt sig.

Adès' genombrott blev hans kammaropera *Powder Her Face* (1995), som handlar om hertiginnan av Argylls rumlande livsstil och dekadens. Verket gjorde Adès' genombrott lämpligen skandalomusat, men mycket snart fick hans konst mera djup. Det hördes i orkesterverket *Asyla* (1997).

Framgången fick emellertid inte Adès att pruta på sin integritet. Med en finslipning av harmonier, samt med rytmiskt detaljarbete och virtuos orkestrering lyckades han ge även de traditionella gesterna personlig mångtydighet. I hans musik lever sida vid sida ljus och mörker, grymhet och ömhet, ironi och allvar.

Mellan det undermedvetna och det medvetna råder balans i Adès' arbete som kompositör: "Enligt mig är musiken lik som en ständigt strömmande underjordisk flod som letar efter en kanal. I detta verk bildar idén, text och karaktär just denna kanal och jag måste låta musiken bryta fram så att säga en bit av klippan." (*BBC Music Magazine* July 2013)

De centrala fasta punkterna i Adès' karriär har varit de många stora orkesterverken: *America: A Prophecy* för mezzosopran och orkester (1999), violinkonserten *Concentric Paths* (2005), *Tevot* (2007), *In Seven Days* för piano och orkester (2008), *Polaris* (2010), *Totentanz* för mezzosopran, baryton och orkester (2013) och piano-konserten (2018). I hans produktion ingår emellertid även verk för mindre ensembler, som också utgör en viktig del av helhetsbilden i hans tonsättarprofil.

Efter *Powder Her Face* har Adès skrivit två operor: *The Tempest* (Stormen, 2004) inspirerad av Shakespeares pjäs och *The Exterminating Angel* (Mordängeln, 2016) efter Bunuels film. Baletten som inspirerats av Dantes *Gudomliga komedi* (2019–20) har tre satser: Inferno, Purgatorio och Paradiso. Premiären skulle äga rum på Royal Opera House i London 2020, men inhiberades p.g.a. coronan.

Ett väsentligt element i Adès' tonsättarprofil är hans musikertalang. Han är en utmärkt pianist och dirigent. Han har också varit konstnärlig chef vid festivalen i Aldeburgh och Brittenprofessor i komposition vid Royal Academy of Music i London.

Kimmo Korhonen

IGOR STRAVINSKY: ORPHEUS

År 1947 tillkom i samarbete med ko-reografen George Balanchine baletten *Orpheus* som hör till de sista verken i Igor Stravinskys (1882–1970) s.k. neoklassiska period.

Orkesterbesättningen är ovanligt sparsam. Pukan är det enda slagverket som finns med och Orfeus' harpa har en egen separat roll. Strukturerna är strikta och uttrycket återhållsamt. Största delen av musiken är långsam och lågmäld.

Det är fråga om en färd till dödsriket från vilket det inte finns någon återvändo. Musiken får ett liv efter detta i himmelen (Olympos) men lämnar då samtidigt denna världen. Det är som om baletten kritiserade människans hybris och ambitioner.

4 Verket börjar med en melankolisk exposition (Lento sostenuto), där Orfeus söker sin avlidna hustru Eurydike. Efter introduktionen följer Air de danse (Andante con moto) med ett violinsolo. Dödsängeln uppenbarar sig för att beledsaga Orfeus till Hades. Stråkarna och blåsarna följer intimt med resan. I mellanspelet (L'istesso tempo) har Orfeus och ängeln kommit fram till underjordens lägsta nivå, där gudarna fångslar sina fiender.

I början av Andra tablån, Pas de furies, omringar furierna Orfeus (Agitato in piano). Orfeus trollbinder dem med sin harpa (Air de danse, Grave), vilket får de förlorade själarna att längta efter mera tröstande musik (Interludium). Lugnet lägger sig över Hades (Pas d'action, Andantino leggiadro) och furierna binder för ögonen på Orfeus så att han kan möta Eurydike. I en omfattande duett dansar Orfeus med Eurydike (Pas de deux, Andante sostenuto) som är åtskild från honom med en slöja. Musiken går från det idylliska mot det illavarslande, då Orfeus tar bort bindan från ögonen och Eurydike faller död till marken.

Ett kort seriöst, blecktungt interludium (Moderato assai) ger ett sammandrag. Dramat kulminerar, då backanterna attackerar (Pas d'action, Vivace) Orfeus och river honom i stycken. Orkestern visar sin kraft i våldsamma rytmer och i balettens enda fortissimo. Sista tablån är en apoteos (Lento sostenuto), en fuga för fyra valthorn där Apollo som gett lyran åt Orfeus dyker upp, tar instrumentet och riktar dess sång upp mot himlen.

THOMAS ADÈS: INFERNO

Thomas Adès (f. 1971) rör sig fritt med teknik av olika slag och antar utmaningar. På sistone fick vi ett exempel på detta, då RSO framförde hans pianokonserter *In Seven Days* (2008), som förenar Bibelns skapelsehistoria med den biologiska utvecklingsläran.

Lika oförskräckt tar Adès itu med Dantes *Inferno* som beställdes av Los

Angeles filharmoniker. Kompositören konstaterar sig stå i skuld till Franz Liszt, som i sin *Dantesymfoni* (1857) och *Dantesonat* (Après une lecture du Dante, 1849) "verkligt tog helvetet och djävlarerna i besittning".

För Adès är Liszt ett resesällskap som känner helvetets djupa avgrunder. Ett gemensamt drag för dem båda är bägge

tonsättarnas spektakulära fantasi. Adès' egen programkommentar är närmast en förteckning på de platser som Orfeus besöker.

Då vi nalkar oss helvetet är det bra att minnas, att döden är demokratisk: "Så många anses mäktiga på jorden, de må då bara stå som en gris i träsket." Över porten står Dantes mest berömda ord: "Lämna allt hopp, ni som går över tröskeln".

I andra sången möter vi de Själviska (The Selfish): "Dessa stackare som aldrig levat, voro nakna och hårt stungna av getingar och bromsar". I tredje sången möter vi floden Styx' färjkarl, som för de dödas själar till förgängligheten: "Med ögon såsom eldkol, genom tecken tvingar demonen Charon dem i båten och slår med åran varje själ som sölar." I fjärde sången komponerar Adès en Pavane för själarna (Pavan of the Souls in Limbo), som fötts före Kristus och vars enda synd är arvsynd och vars straff är en evig längtan efter Guds kärlek.

I femte sången uppenbarar sig Francesca da Rimini och hennes älskare Paolo som vi också känner från Tjajkovskijs orkesterfantasi. De otrogenes straff är en evig virvelstorm: "Jag fick nu veta att till sådan plåga döms de som syndar genom köttslig lusta och sätter sin passion före förnuftet."

Frossarna (VI) ligger i gyttjan: "Som hundar tjuar alla under regnet; med kroppens ena sida tar de arma syndarna skydd, och vänder sig beständigt." I sjunde sång-

en finns de som gjort sig skyldiga till våld: "Det är våld mot Gud och sig själv och sin närmaste". Självmördarna (VII) äro slösare som förvandlats till trån som skrapats av harpyjor. De avvikande (VIII Deviants) representerar våldet mot Gud, naturen och ordningen. De tvingas krypa på glöddande sand: "Händerna dansade här och där oavbrutet, då de skakade bort elden från skinnet."

I åttonde sången (Malebolge) möter vandrarna de svekfulla: siare och klärvoajanter (IX) – I Adès' beskrivning också smickrarna och kritikerna. De falska profeternas öde är att marschera i olika riktning, med huvudet bakåt vänt, gråtande, så att tårarna rinner ner på baken. "Då man vill se alltför långt framåt, ser han nu bakåt och vandrar baklänges."

I tionde sången (X) syns påvar, med huvudena framåt dunkade mot jorden, med fötterna brända i lågorna. De skenheliga (XI) bär på gyllene munkkåpor, vars tyngd nästan knäcker dem: "Ack denna mantel, som väger i evighet!" Tjuvar (XII) förvandlas till jätteödlor och tillbaka till tjuvar; de attackerar av högar av ormar.

I trettonde sången öppnar sig en vy till den kyliga sjön Kolkytos, där Satan – Lucifer – frusen upp till bröstet rycker och viftar på vingarna. Dante och Vergilius gå nedåt längs hans håriga kropp men resan övergår till ett klättrande "ända tills jag genom en rund öppning såg de sköna kroppar som Himlen bär: vi kom därifrån och såg återigen stjärnorna."

Antti Häyrynen

RADIONS SYMFONIORKESTER

Radions symfoniorkester (RSO) är Yles orkester med uppdrag att producera och främja inhemska musikkultur. Orkesterns chefsdirigent är Nicholas Collon.

Radioorkestern grundades år 1927 med en besättning på tio musiker. På 1960-talet utvidgades RSO:s besättning till full symfoniorkester. Orkesterns chefsdirigenter har varit Toivo Haapanen, Nils-Eric Fougstedt, Paavo Berglund, Okko Kamu, Leif Segerstam, Jukka-Pekka Saraste, Sakari Oramo och Hannu Lintu.

Utöver de stora klassisk-romantiska mästerverken omfattar RSO:s repertoar en hel del ny musik och orkestern uruppför årligen ett flertal verk som beställts av Yleisradio. Till RSO:s uppgifter hör även att göra friköpta inspelningar för Yleisradios arkiv av hela den inhemska orkestermusiken. Under säsongen 2021/2022 uruppför orkestern sex nya verk.

RSO har spelat in på skiva verk av bl.a. Mahler, Bartók, Sibelius, Hakola, Lindberg, Saariaho, Sallinen, Kaipainen och Kokkonen. Orkestern har för sina inspelningar fått Gramophone Award två gånger – för Lindbergs klarinettkonsert 2006 samt för Bartóks violinkonsert 2018. Orkesterns övriga pris omfattar bl.a. BBC Music Magazine Award, Presto Classical, MIDEM Classical Award samt nominering till Grammy 2020 och 2021. Skivan med Sibelius tondikter och sånger fick priset International Classical Music (ICMA) 2018. Det inhemska EMMA-priset har RSO fått 2016 och 2019.

RSO:s konserter sänds direkt på Yle Arenan och i Yle Radio 1 samt samma kväll med fördröjning på Yle Tema. Inspelningar av konserterna sänds på Yle TV1.